

KERTINĖ PARAŠTĖ

Vienintelė viršum tamsaus chaoso

Ir šneku, ir skaitau, ir šį bei tą rašau, ir prie gramatikos bei žodyno pasėdžiu, o vis tiek nesijaučiu pakankamai tvirtas lietuvių kalbos padangėje. Net ir šį sakinį rašydamas, abejoju: o gal vietoj padangės būtų tiksliau — dirvnuose?

Ilgametis atitrūkimas nuo gimtojo krašto gerokai apdolino pojūtį lietuvių kalbai. Būčiau laimingas, jei rašant mintys pavirstų taisyklingais sakiniiais, jei be vargo siūlytųsi patys tinkamiausi žodžiai. O šneku, visokie gajūs „amerikonizmai“ nesibrautų iš visagalo gyvenimo verdenių. Žinoma, šiandien neišvengiamai sakome ir rašome: supermarketas, baterija, eskalatorius, piktas, televizorius, avenida, bulvaras... Tačiau jaučiamės ne kaip, išgirdę iš savo tautiečio lūpų apie vykstantį „seilą“, su visokiais barginiais, trečio stryto molo departamentoriuose, ten galėsime suvalgyti lančiuką“.

Kratytis tarptautinių ar angliškų žodžių, kai nėra lietuviško atitikmens, neįmanoma. Tačiau yra nedora jau turimus ir vartojamus savuosius ramia sąžine nustumti į šalį.

Kur kas blogiau su sintakse. Išvėję laikraščiuose skaičiau kelių mūsų rašytojų nusiskundimą, jog Lietuvoje leidyklos tiesiog „savavaliuoja“, betaisydamos ten spausdinimui nusiustus tekstus. Taiso net sakinių sąrangą, be autoriško sutikimo. Aišku, negeras reiškinys. O gal tam yra šio toks pagrindas? Tik spėju.

Apie savo patirtus nemalonumus, leidžiant romaną Lietuvoje, rašo A. M. Balašaitienė *Drauge* (1992 m. spalio 14 d.). Jos nusiūstą rankraštį ten taip ištaisė, jog tiesiog neatpažinusi teksto. Savo straipsnyje ji nepateikia nė vieno pavyzdžio, kaip ir ką jie keitė, todėl sunku pasakyti, ar iš tikro prireikė šitokio išsamių taisymo. Balašaitienės pastaba, jog „stilius yra kiekvieno autoriaus neličiamas, antspaudas“, tinka tik tada, jei rašančiųjų kalba maždaug išlaiko dabartinės vartosenos lygį, jei tas „stilius“ nedarko sintaksės dėsnių (išskyrus eksperimentinį rašymą).

Kad Lietuvos periodinė spauda irgi šlubuoja, Balašaitienė nurodo linksnio klaidą *Gimta-*

jame krašte: „šiandieną spaudoje pasirodo straipsnių“. Anot jos, pasirodo „kas“, o ne „ko“. Man regis, *Gimtas kraštas* gan tiksliai pavartoja dalies kilmininką, nes čia „pasirodo“ turi „atsirado“ prasmę. Mielai rašytojai praverstų nuodugniau įsigilinti į gramatiką.

Išvijos rašiniuose žodžių tvarkos ar sintaksės klaidų yra apčiai. Šiaip skaitydamos viską praleidžiu pro blakstienas. Tik tada nusistebiu su šypsniu, kai iškraipoma informacija. Pavyzdžiui: „Jugoslavijoje amerikietis šachmatininkas Bobby Fisher atidėjo dešimtąjį žaidimą su rusu oponentu Boris Spassky, dėl inkstų sutrikimo, privertusio jį atsisakyti liginėn“. Skaitant atrodo, kad sunegalavo Fisher'is. O iš tiesų jį liginėn pateko Boris.

Balašaitienė rašo: „Pagaliau, gavus originalą, supratau, jog tai mano romano plagiatas: paliktas turinys, bet ne stilius“. Jei būčiau redaktorius, šiam sakinyje padalyvį „gavus“ pakeiččiau dalyviu „gavusi“ ir užuot „supratau“ rašyčiau „įsitikinau“ ar „pamačiau“. Šiaip taisyklingiau, ir stilius nepagadintas.

Pailiustruosiu, kaip kartais mano apylinkės tautiečiai parašius leidinio ar šeštadienio radijo šnekos groteskais mane pralinksmina iki ašarų. Iš Lietuvos sugrįžęs keliautojas raštu porina savo išpučius: ten dabar visko yra, „galima nusipirkti avalynės ir batų“. Radijas skelbia, „kad duodamos nuolaidos ant visų prekių“, kad prelegentas „supažindins apie mūsų ūkinį gyvenimą“. Perspėja: „Kas nesilaiko gamtos dėsnių, tai miršta nesulaukęs normalaus amžiaus“. O normalus amžius, pasak pranešėjo, yra šimtinė. Rimtai teigiama, kad „tarp mūsų vyrų populiariausias yra plaučių vėžys“. Ir džiugi žinia: „Popiežius žada atvykti aplankyti Lietuvą“. Ir patriotiškas credo: „Garbė būti lietuviui ir puikiai atstovauti Lietuvai“. O baliuje „programa išpildys N.N. solistė“.

Ar čia reikia raudono pieštuko, tegul sprendžia patys skaitytojai. Aš manau, raštininkai ir pranešėjai gerokai pakeltų savo kalbinę kultūrą, jeigu atidžiau padirbėtų prie savo tekstų ir per daug nepasitiktų savuoju lietu-

Klaipėda praeities prisiminimuos

VALTERIS BENDIKAS

Kaip senoji Klaipėda atrodė ir kas joje vyko prieš Antrąjį pasaulinį karą, daugeliui gal nežinoma arba jau primiršta. Ji tik dar glūdi kai kuriuose praeities prisiminimuose arba subjektyvios istorijos lapuose.

Ji nebuvo didelė, bet graži, patraukli ir įdomi, išsipošusi kultivuojamais skverais, aikštėmis, įvairiais paminklais ir istoriniais pastatais. Kol Klaipėdos kraštą nuo Lietuvos skyrė rusų/vokiečių siena, nedaug Didžiosios Lietuvos gyventojų ją matė, neminėjo pirklių ir kontrabandininkų. Pirkliams ir kontrabandininkams buvo svarbūs asmeniškai reikalai, o ne miesto įdomybės. Pirkliai ieškojo pas vietinius prekybininkus prekybinių ryšių užmezgimo, kontrabandininkams rūpėjo kaip susipažinti su uoste esančių įvairių valstybių laivų įgulų jūreiviais, iš kurių tikėjosi išgyti užsienietišku prekių gabeniui „per žalią sieną“ į nepriklausančią Lietuvą. Tais laikais kontrabanda vertėsi daugelis pasienyje gyvenančių vyrų ir moterų. Degtinė, druska ir įvairiausios kitos užsienietiškos prekės jiems buvo geriausiu uždarbiu.

Vieninteliais to laiko „turistais“ reikėtų laikyti klaipėdiečių ūkininkus iš Žemaitijos pasienio ūkio darbams pasamdytus „bernus ir mergas“, kurių didžiausias noras visada būdavo pamatyti miestą, apžiūrėti uoste esančius laivus ir pasidžiaugti įvairiomis miesto randamomis pramonėmis, kurių niekada neturėjo. Kartą per metus „gaspadoriai“ ne tik duodavo jiems laisvą dieną, bet ir nuveždavo į pagarsėjusį Klaipėdos Jomarką. Jomarkas prasidėdavo Švč. Trejybės sekmadienį ir tęsdavosi visą savaitę. Prieš radijo ir televizijos laikus Jomarkas būdavo didžiausia atrakcija visam kraštui.

Po Klaipėdos krašto prisijungimo prie Didžiosios Lietuvos Jomarko tradicija buvo tęsiama toliau. Nuo pat Karolio tilto iki Turgaus halės, o ir visa teatro aikštė buvo apstatyta prekybinių palapinėmis, visur didžiausias pasirinkimas įvairiausių kepsnių ir saldumynų. Daugybė įvairiausių karuselių ir net cirkų atvykdavo iš Karaliaučiaus. Ten

vių kalbos mokėjimu. Žodyno, gramatikos, sintaksės dažnesnis vartymas, pirmieji grožinės literatūros skaitymai yra būtini, norint savyje išlaikyti gyvą lietuvių kalbos dvasią. Ji gi mums yra vienintelė.

Pranas Visvydas

netrūko ir Didžiosios Lietuvos garsiųjų „Pupų dėdės su dėdine“, kurie savo pasakojimais suteikdavo visada savo klausytojams nemažai juoko. Jomarko metu pramogų netrūko, tik jo lankytojams pritrūkdavo ne vien litų, bet ir centų.

Tikriausiai iš ūkininkų samdinių tarpo buvo kilęs tada daugeliui žinomas pasakojimas, kad, nuvykus pirmą kartą į Klaipėdą, reikalinga pabūti storos vokiečių užpakalinę kūno dalį. Šis pasakojimas buvo plačiai žinomas ne vien suaugusiųjų, bet ir vaikų tarpe. Todėl privažiavus miestą arkliai traukiamu vežimu, suaugusieji, prisimindami pasakojimą, žvelgė šypsodamiesi į vienas kitą, o vaikai baimingais žvilgsniais dairėsi, akimis ieškodami tam tikslui laukiančios vokiečių. Bet, įvažiuojant į miestą, baimė išnyko kaip rytmečio rūkas, ją nustumė niekada nematyto miesto vaizdai: švarios, tašytos akmenimis gatvės arba asfaltu išpildytos gatvės, arkliai pasagų sukelti garsai ataidėjo nuo senovinių ir įdomių namų mūrų, ratai sukosi — kaip buvo sakoma — „kaip sviestu patepti“. Aikštėse ir prie kai kurių namų langų žydėjo gelės, ir virš namų stogų stiebėsi į padanges kai kurių bažnyčių bokštai ir fabrikų aukšti kaminai.

Dangės — arba dabar vadinamos Danės — upė dalijo miestą į pietinę ir šiaurinę pusę. Jos buvo sujungtos Biržos ir Karolio tiltais. Laivų praplaukimui Biržos tiltas būdavo nusukamas į šoną, o Karolio tiltas per vidurį pakeliamas į viršų. Dangės pakraščiais vasaros metu buvo matyti daug įvairaus dydžio ir grožio laivelų. Prie Luisės gatvės, šiaurinė Dangės pakrantė, stovėjo miesto rotušė. Praėjusio šimtmečio pradžioje tame pastate kurį laiką buvo apsigyvenusi Prūsijos karalienė Luisė, bėgdama nuo Napoleono kariuomenės. Prie pat Biržos tilto stovėjo miesto Biržos rūmai su bokštu. Tiltu pietinėje pusėje prasidėjo senamiestis.

Senamiestis buvo įdomiausia miesto dalis. Trečiadienių ir šeštadienių turgu metu čia vykdavo didžiausias judėjimas. Turgadieniais viena Turgaus gatvės pusė buvo skirta gelii, vaisių ir pieno produktų pardavimui. Ne vien vietiniai ūkininkai siūlydavo savo prekes, bet ir iš netolimos Žemaitijos atvykusios moterėlės prekiaudavo pievų gėlėmis ir lietuviškų miškų uogomis bei grybais. Kartą jau kurį laiką Klaipėdoje gyvenanti iš Žemaitijos kilusi mergina, pamčiusi senutę žemaitę su pilna pintine mėlynų, rodydama į jas ir apsimedama nemokanti lietuvių kalbos, užklausk senutę vokiškai: „Was kosten?“ Senutė, pasiūžėjusi į ją, atsakė žemaitiškai: „Tep, tep, panele, jos valgomos skostos ir naskostos“. Dauguma ūkininkų parduodavo ūkio gaminius tiesiog iš vežimų. Jie turėdavo teisę pasistatyti savo vežimus tarp Dangės ir Turgaus halės esančioje aikštėje arba prie Dramos teatro. Be to, galvijai būdavo parduodami Galvijų turguje, šienas — Šieno turguje ir malkos

Klaipėdos senamiesčio prieškarnis vaizdas: kairėje — evangelikų reformatų bažnyčia Laukininkų gatvėje, dešinėje — evangelikų liuteronų Sv. Jokūbo bažnyčia, vietinių dar vadinta Žeminių bažnyčia (dalis parapetų buvo ūkininkai) arba Laukininkų bažnyčia (nuo Laukininkų gatvės vardo).

— Malkų turguje. Po Turgaus halės stogu buvo galima gauti namuose gaminto maisto: mėsos, duonos ir pieno produktų. Šalia Turgaus halės ir tvirtovės grovio kai kurios klaipėdiečių moterys turėdavo turgaus dienomis savo „kavines“, mažus kioskus su kava, karšta kava, kurią ypač žiemomis metu mėgdavo gerti į turgų atvažiuojant ūkininkai. Šviežia ir rūkta žuvis būdavo žvejų moterų pardavinėjama tiesiog iš tvirtovės grovio prie prištų valtelių. Turgaus ir Laukininkų gatvių sankryžoje stovėjo to laiko didžiausias Lass'o prekybos namai, įdomiai išdekoruotos vitrinos pritraukdavo nemažai smalsuolių. Ypač prieškalėdiniu laiku šios vitrinos būdavo apstotos daugybės vaikų, nes jiems būdavo daug vyrų ir moterų rūbų parduotuvė, kuriose būdavo taip pat didelis medžiagų pasirinkimas. Tais laikais dauguma miesto gyventojų duodavo rūbus siūti siuvėjui, užuot juos pirkus pasiūtus.

Šių turgaviečių apylinkėje buvo Dramos teatras, kurio aikštėje, viduryje, stovėjo Klaipėdos mieste gimusio poeto Simono Dachto šulyns su Taravos Anelės statula. Dramos teatro scena dalijosi lietuvių ir vokiečių, kiekvieni statydami savo veikalus atskiru laiku. Dramos teatre statomų lietuviškų veikalų kritika rašydavo Valerija Anysienė Vasišienė — Šieno turguje ir malkos

kartais taip pat gastroliuodavo iš Kauno atvykusi Lietuvos valstybinė opera. Bilietų kasa būdavo apgulta šimtų muzikos mėgėjų, o laukiančiųjų eilės nusitęsdavo per visą teatro aikštę. Vietinėje spaudoje vienu laiku buvo iškilusios diskusijos, koks geriausias pavadinimas tikti šiam teatrui: Klaipėdos valstybinis teatras ar Valstybinis Klaipėdos teatras? Deja, šis klausimas nebeįsprendė — jis liko Klaipėdos valstybinio teatro. Šia proga paminėtinis vienas istorinis įvykis: iš šio teatro lauko balkono 1939 metais kovo 23 dieną Adolfas Hitleris kalbėjo į nuo šalčio drebančius Klaipėdos miesto gyventojus.

Gyventojai, kurie nemėgo teatro statomų veikalų, lankydavo kino teatrą. Mieste buvo keturi kino teatrai: „Capitol“, „Apollo“, „Kammerspiele“ ir vienas kinas kareivinėse. Nors jis buvo visų pirma skirtas kareiviams, jį galėjo lankyti ir civiliai gyventojai už visai žemą kainą. Kareivinėse esamame kine rodomi filmai nebebuvo naujausi, užtai bilietų kainos būdavo žemos ir daugelis jomis pasinaudodavo. Prieš rodomo filmo pradžią visada pasigirdavo per garsiausias iš plokštės dainuojama daina: „Marty, sakyk, kur tu nuejai, aš laukiau visą dieną, o tu neatėjai...“

Mieste buvo įvairių bažnyčių, sinagogų ir kitokių maldos namų. Turgaus gatvės pietrytinėje pusėje, kur turgadieniais ūkininkės pardavinėdavo pieno produktus ir kiaušinius, stovėjo vokiečių evangelikų-liuteronų Sv. Jono bažnyčia. Jos smailusis 75 metrų

aukščio bokštas buvo matomas iš tolimos, dar neprivažiavus miesto. Bažnyčios pirmakė stovėjo kitoje gatvės pusėje jau nuo 1540 metų. Senajai bažnyčiai nukentėjus didžiojo gaisro metu, kamininis akmuo jos atstatymui buvo padėtas 1696 metais. Po jos atstatymo į ją buvo perkeltas gaisro metu nenukentėjęs senosios bažnyčios storių aukso padengtas altorius su Bouterweck tapytu paveikslu: Alyvų sode angelas stiprina ant žemės parpuolusį Kristų. Altorių buvo padovanojęs vienas Lietuvos lenkų dvarininkas savo Klaipėdoje gimusios jaunos žmonos Anna Reimer atminimui, po kurio jo buvo ir palaidota. Naujosios bažnyčios altoriaus abiejose pusėse stovėjo dydžio medžio skulptūros, vaizduojančios Kristų ir Mozę. Priešais altorių stovėjo meniško darbo krikščionys, o kiek toliau, bažnyčios vidurio link, buvo panašios kūrėjos sakyla. Johannes Mosenengel 1710 metais statyti vargonai pasižymėjo gražiu saskambiu. Paskutiniu vargonininku prieš bažnyčios sunaikinimą buvo V. Voska, kuris savo disertaciniam darbui buvo pasirinkęs Mažosios Lietuvos dainų ir giesmių melodijas. Bet, kaip kartą kun. Anas Trakis rašė: „Žinoma, jau tuo metu (1938-39), kada vokiečiams rūpėjo to krašto vokiškumą įrodyti, tai toks darbas net vokiečių universitetams nebuvo priimtinas“.

Iš pradžių bažnyčia buvo pastatyta be bokšto, bokšto ji susilau-

(Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

Dėl mūsų kalbos • Prieškarinė Klaipėda prisiminimuose • Janinos Giedraitienės „Kelionė į niekur“ • Juliaus Kelero eilėraštis Konferencija dėl humanitarinės pagalbos Lietuvai (2) • Įsteigta Lietuvos Reformacijos istorijos ir kultūros draugija • Petro Aglinosko muzikos kūrinio premjera Čikagoje

Klaipėda praeities prisiminimuose

(Atkelta iš 1 psl.)

kė tik 1864 metais. Po bokšto pristatymo į jį buvo įkelti senosios bažnyčios 1620 metais Elbing'e nuliūdinti varpai, kurie vėliau gražiu sąskambiu gausdavo virš miesto stogų, iki sudūžimo per praėjusį karą.

Šv. Jono parapija turėjo apie 17 tūkstančių parapiiečių. Sekmadieninės pamaldos buvo vokiečių kalba, tik Vasario 16-osios progomis jos vykdavo lietuvių kalba. Vasario 16-ąją į bažnyčią įžygiuodavo Martyno Gelžinio vadovaujamos „Santaros“ organizacijos uniformuoti nariai su savo vėliavomis, sukeldami pasipiktinimą ne vien vokiečių, bet ir pamaldžių lietuvininkų tarpe, nežiūrint, kad kartais lietuviškai pamokslą pasakyti būdavo kviečiamas net pats Klaipėdos krašto bažnyčių superintendantas (vyskupas), kun. Otto Oberreigner.

Šv. Jono bažnyčios kaimynystėje, prie Laukininkų gatvės, stovėjo vokiečių evangelikų-reformatų bažnyčia su masyviu bokštu, matomu iš toli miesto panoramoje. Po didžiojo gaisro 17-ojo šimtmečio pradžioje ji buvo pirmoji, kuriai kamininis akmuo buvo padėtas 1681 metais. Nors vėliau perstatyta, bet liko stovėti toje pačioje vietoje, kol praėjusio karo audra ją visai sunaikino. Ji nebuvo didelė, neturėjo jokių ypatingų vidaus išpuošimų, kaip ir visos kitos evangelikų-reformatų bažnyčios, kuriose vyrauja vien Dievo Žodžio skelbimas. Šiai parapijai priklausė apie 950 narių, susidedančių iš vokiečių ir anglų, škotų, olandų bei prancūzų palikonių. Sekmadieninės pamaldos būdavo vokiečių kalba.

Priešais evangelikų-reformatų bažnyčia stovėjo Šv. Nikolajaus evangelikų-liuteronų bažnyčia, viena iš seniausių bažnyčių mieste. Iš tikro ši bažnyčia stovėjo anksčiau visai kitoje vietoje, tik po minėto didžiojo gaisro jos atstatymui kaminis akmuo buvo padėtas 1686 metais prie Laukininkų gatvės. Čia ji buvo 1855–1856 metais vėl perstatyta. Bokšto ji neturėjo, nes tapo suplaunota ja statant. Kadangi bokštas pamaldiesiems lietuvininkams — kaip būdavo pasakojama — reikė išdiduma, o išdidumas — nuodėmė, dėl to ji ir liko be bokšto. Jos abu varpai kabėjo pritvirtinti stogo viršuje, gausdami siūbuodavo virš Laukininkų gatvės šaligatvio. Bažnyčios vidus buvo erdvus, su šalutiniais balkonais, kuklus, be jokių ypatingų meniškų išpuošimų. Altoriuje Matthias Gruenewald tapytas paveikslas: prie akmens parpuolęs Kristus Alyvų darže. Kitokių paveikslų nebuvo matyti, išskyrant toje bažnyčioje veikusių dvasiškų portretus. Tarp jų paminėtinas didelis šalia altoriaus kabantis kun. Janio Pipiro portretas. Kun. Janis Pipirs, kaip jis tada buvo vadinamas, aptarnavo šią parapiją nuo 1882 metų iki savo mirties 1912 metais. Jis buvo vienas iš įžymiausių parapijos dvasininkų.

Kun. Janis Pipirs gimė 1833 metais balandžio 23 d. Saipų kaime, Kretingalės parapijoje. Po pradžios mokyklos Nimerstatėje užbaigimo, jis nuvežamas į Klaipėdą pas kunigą Cipelį tikybos pamokoms ir konfirmacijai. Po konfirmacijos jis lanko Tilžės gimnaziją. Ją baigęs, gavęs valdžios stipendiją, įstoja į Karaliaučiaus universiteto teologijos fakultetą. Kadangi stipendija buvo maža, jam teko pakelti nemažai vargo ir net kėsti badą. Vis vien, ištvermingai mokymasis, 1859 metais sėkmingai išlaiko baigiamuosius egzaminus ir po jų vyksta į Wittenberg'ą, Vokietijoje, toliau pasigilinti teologijos srityje. Sugrįžęs 1861 metais iš Wittenberg'o, paskiriamas kunigo ir mokytojo pareigoms Nidoje. Ten gyvendamas sukuria šeimą su Mina Kriugery-

Kun. Janis Pipirs (1833-1912)

te, su kuria išgyveno palaimintoje santuokoje 50 metų, užaugindami keturis sūnus ir dvi dukras. Iš Nidos jis paskiriamas 1869 metais Kraupiškų parapijos kunigo pareigoms Ragainės apskrityje. Bet 1871 metais kun. K. J. Cesnais mirus Tauragėje, kun. Janis Pipirs pakviečiamas užimti mirusio vietą. Tauragėje būdamas jis ne tik rūpinasi aštuonių kitų parapijų aptarnavimu, bet ir lietuvių evangelikų švietimu ir kultūrinio būvio kėlimu. Caro valdžios nemalonę ir privertus slapta apleisti Tauragę. Klaipėdoje paskiriamas dvasiško pareigoms Šv. Nikolajaus — Žemininkų parapijoje, kurioje jis veikė giliu pamaldumu ir dideliu užsidegimu iki savo mirties. Jis išskelbia amžinybės 1912 metais kovo 29 dieną, eidamas 79-uosius metus, ir palaidotas Lankos apskrityje Skaisgių bažnyčios (dabartinio kinoteatro) kapinėse, kur tuo laiku gyveno jo dukterė ir žentas Vessoleckis, tos parapijos kunigas.

Kun. Janis Pipirs buvo labai tautiškai nusiteikęs žmogus. Jis net iš sakytos ragino parapiiečius neišsiskirti lietuvių kalbos, mokyti ir vaikus ta kalba, ir ta kalba leisti juos konfirmuoti. Apie save jis sakė: „Ką aš rašau lietuvių kalba, tai yra rašyta ir dūmota lietuviškai“. Šio šimtmečio pradžioje jis parašė ir išleido nemažai religinio turinio leidinių lietuvių kalba. Vienas daugiausia lietuvininkų mėgstamas jo leidinys buvo *Mišių knygos*, lietuviškų pamokslų rinkinys, kuriame kiekvienam sekmadieniui skirti pamokslai būdavo skaitomi namuose, negalint nuvykti į bažnyčią. Deja, šių pamokslų rinkinys buvo išspausdintas tik po jo mirties, 1913 metais Klaipėdoje. Kun. Janis Pipirs buvo plačiai žinomas, kaip gydantis kai kuriuos žmones malda. Jis savo paprastumu buvo visų mėgiamas, nes jam visi žmonės buvo lygūs, nedarė tarp luomų jokių skirtumų.

Šv. Nikolajaus bažnyčia po Pirmojo pasaulinio karo buvo pavadinta Šv. Jokūbo vardu, nors vietinių gyventojų tarpe ji ir toliau liko vadinama Laukininkų arba Žemininkų bažnyčia, galbūt, kad jai iš 15 tūkstančių parapiiečių priklausė 5,400 ūkininkų. Ji buvo taip pat žinoma kaip lietuvininkų bažnyčia, nors sekmadieninės pamaldos jau buvo vykdomos vokiečių ir lietuvių kalbomis. Be kun. Janio Pipiro dar paminėtini ir kai kurie kiti šios parapijos veikė dvasininkai: Kristupas Sernius, Hugo Reidys, Rėdmeris ir Indijoje gimęs Martynas Lokys, Čikagoje mirusio vyskupo Anso Trakio gimnaitis, sulaukęs vos 37 metų, miręs staiga Klaipėdoje.

Bažnyčios vargonai nebuvo lengvi groti, kaip karta pasakoję dabar Čikagoje gyvenantis Jurgis Lampsatis, buvęs tos parapijos narys. Šv. Jokūbo bažnyčia buvo nugriauta, karui užsibaigus.

Laukininkų gatvės pietiniame gale, prie „Kūlių vartų“, buvo taip pat Sakytojo Idzelio maldai skirti namai. „Kūlių vartais“ vadinosi ta vieta dėl ten senovėje stovėjusių kūlinių — akmeninių vartų, kurių likučiai pašalinti 1938 metais, platinant Mannheimo gatvę. Dabartinis „Kūlių vartų“ pavadinimas neatitinka istorinę praeitį.

Už galvijų turgaus, į vakarus, prie Malūnų pylimo gatvės, buvo maža konservatyvių „senliuteronų“ bažnytelė, kurioje kun. Abromatis vedavo lietuviškas pamaldas. Kiek daugiau dar buvo kitų maldos namų ir sinagogų senamiestyje, nelengva beprisiminti.

Šiaurinėje miesto dalyje, prie Puodžių gatvės, stovėjo raudonų plytų grynai gotikinio stiliaus, trijų navų, architekto Meyer statyta Romos katalikų bažnyčia. Romos katalikai jau susirinkdavo šv. Mišioms 1722 metais statytoje medinėje bažnytelėje. Tada parapija turėjo apie 250 narių. Naujoji bažnyčia pastatyta 1784 metais, tik jos bokštas buvęs taip „nevykusiai“ pastatytas, kad ji reikėjo 1799 metais vėl nugriauti. Bokštą nugriovus, laivai prarado gerą kelrodį įplaukimui į Klaipėdą uostą, todėl pagal laivininkystės pagedavimą bokštas buvo 1812 metais vėl atstatytas. Jis dabar buvo „gražus“, kaip ir visų kitų bažnyčių bokštai miesto panoramoje, ir gerai matomas iš Baltijos jūros pusės. Karo audra sunaikino ir šią bažnyčią.

Romos katalikų bažnyčios pašonėje buvo Sakytojo Anso Baltrės dvasiškam surinkimui skirti namai, kuriuose susirinkdavo jaunoji lietuvių evangelikų-liuteronų karta ne vien maldai, bet ir tautinės veiklos išvystymui. Puodžių gatvės 11 numeris jauniems lietuviams liuteronams buvo gerai žinomas adresas. Čia buvo veikianti nepriklausomai nuo Klaipėdos krašto bažnytinės vyriausybės. Ansa Baltrė gimė 1884 metais Klaipėdos krašte ir mirė 1954 metais Kretingoje, kur jis vėlesniais metais gyveno, Klaipėdai atitekus vokiečiams, Ansa Baltrė, būdamas diakonu-kunigu, dvasiškai aptarnavo ten esančius evangelikus. Jis buvo Čikagoje mirusio vyskupo Anso Trakio dėdė.

Klaipėdos uosto apylinkėje esančioje Malkų gatvėje stovėjo anglikonų pilko mūro bažnyčia.

Angliškos gotikos stiliaus bokštas jau iš tolo liudijo praeiviams šios bažnyčios kilmę, dar net nespėjus perskaityti bokšte didėmėmis raidėmis išrėžto „English Church“ pavadinimo. Apie 1778 metus tarp Klaipėdos ir Anglijos išsivysčius judriai prekybai, mieste išaugo nemaža anglų kolonija. Tuo pačiu laiku buvo numatyta net bažnyčios statyba, kurios tikslui turtingieji prekybininkai broliai Simpsonai padovanojo net sklypą žemės. Bet Napoleonui pravedus kontinentinę blokadą, anglų itaka Klaipėdoje žymiai silpnėjo, numatytosios bažnyčios statyba nebebuvo įvykdyta, žemės sklypas panaudotas igulos mokyklai ir joje aikštės įrengimui. Anglikonams vis vien pasisekė 1863 metais pasistatyti nuosavą bažnyčią prie minėtos Malkų gatvės, kurios statybai vietą padovanojo Klaipėdos miestai. Be įvairių kitų statybų reikalingų aukų, 30 svarų sterlingų gauta ir iš Anglijos karalienės Viktorijos. Visa statyba užtruko maždaug dvejus metus ir su visu įrengimu kainavo 1,800 svarų. Bažnyčia nebuvo didelė, talpino tarp 150-200 tikinčiųjų, bet buvo jauki, ir su gerais vargonais. Spalvoti vitražai, palubės virš altoriaus lanko kabantis anglų karališkas herbas, senosios pritvirtintos juodo marmuro lentos su anglų kalba išrašytas „Teve mūsų“, „Apaštalių išpažinimo“ ir „10 Dievo įsakymų“ tekstais teikė joje atsilankiusiems ypatingą dvasinio pakilimo jausmą. Bažnyčia pašventinta 1863 metų rugpjūčio 2 dieną pirmųjų pamaldų metu, kurioms vadovavo šios bažnyčios steigėjas The Reverend C. R. de Haviland, konsularinis kunigas Baltijos kraštams. Anglijos karalienės Viktorijos 50 metų sukakties proga parapičiai net sugiedojo pamaldų užbaigoje „God Save the Queen“. Bet metu bėgant, prekybai su Anglija vėl sulėtėjus, pradėjo nykti ir ši parapija, kol ji vieną dieną visai sunyko. Dar iki paskutinių dienų virš bažnyčios durų aukštinėmis raidėmis liudijo anglų kalba įrašas, kad toje bažnyčioje 1900 metais sausio 1 dieną kun. Hoppoord vadovavo paskutinėmis pamaldoms anglų kalba.

Vėliau Anglų bažnyčia priklausė Šv. Jono parapijai, sekmadieninės pamaldos būdavo vedamos vokiečių kalba. Tik Klaipėdos igulos evangelikams kariam

Evangelikų liuteronų Šv. Jono bažnyčios Klaipėdoje altorius.

A. Hennig nuotrauka

pamaldas vedė lietuvių kalba kariuomenės evangelikų kapelionas kun. Petras Dagys, miręs prieš ketletą metų New York'e. Kun. Petras Dagys, gyvendamas Klaipėdoje, nuo 1935 iki 1939 metų redagavo *Lietuvos Evangelikų helių*. Apie Klaipėdoje buvusią anglų koloniją prieškariniais metais dar liudijo kai kurios angliškos skambančios pavardės kaip Wilson, Simpson ir kitos panašios, o antrajam pasauliniam karui užsibaigus — vien tik be bokšto ir stogo esantys bažnyčios mūro griuvėsiai. Tarp Romos katalikų ir Anglų bažnyčių esamoje miesto dalyje dar buvo ir kai kurių kitų tikybų maldos namų.

Malkų gatvę einant senamiesčio link, dešinėje pusėje buvo matyti dideli, aukšti „Lietūtkio“ sandėliai, o kairėje — teismo ir kalėjimo pastatai. Prie Karolio tilto ir keltuvo į Smiltynę priplaukus dar stovėjo didelis Lietuvos muitinės pastatas.

Klaipėda jau turėjo ir vietinę radijo stotį. Stoties siųstuvas buvo prie Jakų, o radiofono stadija Prezidento Smetonos alėjoje esančios pašto įstaigos antrajame aukšte, beveik priešais sovietinės ambasados šviesaus mūro daugiaaukštį pastatą. Studijos sienos ir net durys buvo išmūstos stora oda pašaliniiu garų sulaikymui. Tuo laiku stoties pranešėju buvo A. Gustaitis. Be kasdieninių žinių ir kai kurių kitų programų, jos reklamuodavo iš Jono Karvelio gaunamas naujai išleistas plokšteles. Radijo klausytojai dažnai girdėdavo Dolsko dainuojamos dainos skundą apie Palangos jūroje nuskenusią meilę, taip pat ir Šabanaiusko dainuojamas dainas bei „Pupų dėdės su dėdine“ linksmus pasakojimus. Dargi gubernatūros patarėjas švietimo reikalams, Mykolas Šlaža, turėjo lietuvių kalbos pusvalandį, kurio metu jis dėstė lietuvių kalbą šios kalbos nemokantiems. Jis, be to, buvo lietuvių kalbos dėstytojas vokiškoje mokytojų seminarijoje, esančioje stoties gatvėje. Klaipėdos radijo stotis pradėdavo kasdieninę programą signalu „Lietuviai esame mes gimę“, po to eidavo Sakytojo Anso Baltrės maldos žodžiai. Sekmadieniais stotis transliuodavo pamaldas iš įvairių bažnyčių.

Klaipėda buvo turtinga įvairiausia spauda. Mieste būdavo spausdinamos ne vien knygos, bet ir net penki dienraščiai, daugiau negu visoje tuometinėje Lie-

tuvoje. Šiaulių gatvėje „Ryto“ bendrovė spausdino tris dienraščius: gotinėmis raidėmis *Lietuvos helių*, skirtą daugiau Klaipėdos krašto lietuvininkams, lotyniškų raidynų *Vakarus* ir vokiškai *Baltischen Beobachter* lietuvių kalbos nemokantiems. Liepojos gatvėje W. Siebert leidykla spausdino ir leido *Memeler Dampfboot* ir vokiškos pakraipos esantiems lietuvininkams gotiškų raidynų *Lietuviszką Ceitungą*. Palangos gatvėje „Lituanija“ spausdino spausdino įvairaus turinio lietuviškas knygas. Kalbant apie spaudą, dar pažymėtina, kad net Klaipėdos miesto burmistras Wilhelm Brintlinger ne vien skaitė lietuvišką *Gintąją Kalbą*, jis ją ir prenumeruodavo.

Miestas buvo taipgi turtingas ne vien bažnyčiomis, dienraščiais, bet ir knygynais. Be Liepojos gatvėje esančios miesto bibliotekos, Simano Dacho gatvėje buvo Jono Karvelio (ankstiau Karvelio/Rinkevičiaus) knygynas, kuriame be knygų dar buvo galima gauti rašymui reikalingų reikmenų, ypač toje apylinkėje esančių mokslo įstaigų moksleiviams. Kiek vėliau prie knygyno prisijungė Baranausko radijo aparatų prekyba. Priešais Jono Karvelio knygyną, gatvės kitoje pusėje, atsidarė J. Stikloriaus „Aukuro“ skaitykla, kurią vedė Bumbulienė. Skaityklos kaimynystėje buvo dr. Viliaus Gaigalio „Sandoros“ knygynas, kuriame buvo didelis pasirinkimas lietuviškų religinio turinio knygų ir klaipėdiškių moterų rankdarbių. Lietuvių Tautinio banko kaimynystėje Liepojos gatvėje esantis „Spaudos Fondo“ knygynas pardavinėjo daugiausia pačios leidyklos leidžiamas knygas. Biržos rūmuose, prie Biržos tilto, esantis vokiškas Robert Schmidt knygynas, be Goethe, Schiller ir kitų vokiečių klasikų, parduodavo lietuviškus giesmynus, maldų ir pamokslų knygas. Nors šias knygas įrišdavo dažnai pats knygynas, bet daugiausia jis gaudavo jau įrištas iš Sekunna spaustuvers/rišyklos Šilutėje. Sekunna šeima buvo viena iš seniausių Šilutėje. Praėjusio šimtmečio gale vienas šios šeimos narys vedė Luise-Marie Kiebert, kuri buvo iš motinos pusės lietuvių kilmės ir kalbėjo lietuviškai. Ji, atitekdama į šią spaustuvininkų šeimą, daug pasitarnavo lietuviams krašto gyventojams, aprūpindama juos lietuviškais giesmynais

ir kita lietuviška religinę spauda. Net iki 1939 metų ši šeima platino lietuviškas knygas savo palapinėje Klaipėdos Jomarko metu.

Kiek tada Klaipėdoje gyvenantys lietuviai pasinaudodavo miesto bibliotekoje esančiomis knygomis, nežinoma. Gal tik retai arba visai ne. Čikagos lietuviškoje spaudoje kartą pasirodė žinutė, kad bibliotekoje nebuvo lietuviškų knygų. Deja, ši žinutė buvo klaidinanti. Klaipėdos miesto biblioteka visą laiką užsisakydavo naujausius lietuviškų knygų leidinius iš Jono Karvelio knygyno. Kiek teko girdėti, jos išsilaukė bibliotekoje net per visą nacių laikotarpį. Šiandien gal sunku kai kam tikėti, bet anais laikais kai kurie lietuviškų knygų mėgėjai vienam ar kitam knygne nusipirkdavo romanų išsimokėjimui, mokėdami nors po vieną litą per mėnesį.

Klaipėda turėjo nemažai fabrikų, kai kurie jų net labai aukštais kaminiais. Mėsos produktų eksportui gamino „Maisto“ bendrovė Smeltėje. Taip pat Smeltėje, Joniškėje ir net rytinėje miesto dalyje buvo daugybė lentpjūvių, medžio apdirbimo, celiuolės, trašų ir tekstilės įmonių. Klaipėda turėjo ir porą alaus bravorų. Be jų, Tilžės gatvėje stovėjo didelis Arno Jahn malūnas, šokolado ir Wrebliovskio cigarečių fabrikai. Rumšiškėse atsidarė aerodromas. Aviacijos ir kariuomenės šventės proga pasiturtintieji galėjo už 10 ar 15 litų paskraidyti miesto padangėmis. Atvykstant vis daugiau darbininkų iš Didžiosios Lietuvos į Klaipėdą rasti darbo, mieste atsirado didelis butų trūkumas, daugelis naujai atvykusių susimedavo net po porą šeimų į vieną butą, kas vokiškai miesto administracijai visai nepatikdavo. Darbo ieškantieji ateiviai buvo susijungę į „Darbininkų susivienijimą“, kuris savo raštinę turėjo Liepojos gatvėje.

Lietuva jau turėjo net ketletą eksportui reikalingų prekybinių laivų, pavadintų įvairių Lietuvos miestų vardais. Ji turėjo ir vieną karo laivą — „Prezidentas Smetona“, kuris tarnavo jūreivių mokymui ir pajūrio apsaugai. Jo komendantu buvo kapitonas Kaškelis, vyras su jam būdinga ilga barzda.

Mieste vykstant įvairiai prekybai, turėta ir įvairių bankų. Dramos teatro aikštės rytinėje pusėje buvo šviesus Lietuvos Banko pastatas, jo kaimynystėje Tarpautinis Žydų Bankas, o kiek toliau Turgaus gatvėje buvo Memeler Bank. Biržos gatvėje: Lietuvos ūkio Bankas ir Reifeisen Bank. Liepojos gatvėje: Tautinis Lietuvių Bankas ir Prezidento Smetonos alėjoje — Lietuvos Žemės Bankas.

Mieste taip pat netrūko įvairiausių pramogų ir renginių, kiek lietuvių, tiek ir vokiečių gyventojų tarpe, tik nebuvo vietinės operos pastatymų. Šaulių namų sodelyje prie Šiaulių ir Altenberg gatvių sankryžos gastroliuodavo iš Kauno atvykęs Lietuvos valstybinis simfonijos orkestras. Ne per toliausiai nuo Šaulių namų buvo Vytauto Didžiojo gimnazijos rūmai, virš kurių didžiųjų durų buvo matyti auksinėmis raidėmis žibantys Vinco Kudirkos žodžiai: „... ir šviesa, ir tiesa mūsų žingsniu telydi“. Taiklesnių žodžių šiai švietimo įstaigai gal niekam kitam nebūtų taip pasisekę sukurti, kaip Vincui Kudirkai. Šios gimnazijos didžiojoje salėje įvykdavo didingi literatūros ir muzikos vakarai, kurių metu tarp kitų rašytojų savo kūrinis skaitydavo *Simonių likimo* autorė ir literatūrinės premijos laureatė Ieva Simonaitė.

Paskutiniais prieškariniais metais vis daugiau ekskursijų atvykdavo iš Didžiosios Lietuvos, pradėta daugiau domėtis miesto idomybėmis: bažnyčiomis, uosto įrengimais ir net mieste esančiomis įmonėmis. Ekskursantams nakvynės patalpos buvo įrengtos (Nukelta į 4 psl.)

Paminklas žuvusiems už laisvę Klaipėdoje. Skulptūrų parke. Nuotrauka daryta 1985 metais, dar sovietmečiu, kada turistams jis nebuvo rodomas.

Aldonos Kaminskienės nuotrauka

Likimo negandų nėrinys

Janinos Giedraitienės „Kelionė į niekur“

PETRAS MELNIKAS

Ar žmogus gali daugiau prisikentėti? – toks retorinis klausimas ateina į galvą, skaitant apie našlaitę prieglaudose, pasidėdus, vėliau – prievarta vokiečių išvežamą į Prūsiją apkasu kasimui, bėgančią su vokiečiais ūkininkais ir vakarus, kol rusų fronto Prūsijoje yra apsupami. Po karo grįžusi į Kauną, per nesuapratimą suimama ir išsiunčiama penkeriems metams prie Uralo kalnų. Trejus metus ten gyvena be teisės sugrįžti į namus...

Toks likimo negandų nėrinys vaizdžiai, gan įtakingai ir įtikinančiai aprašytas Janinos Giedraitienės meninės publicistikos knygoje *Kelionė į niekur* (Vilnius: „Mintis“, 1991). Juodame knygos viršelyje – lyg Dievo Motina, spygliuotom vielom surišta, žvelgianti nustebusiu, tarsi iš medžio išdrožtu, veidu, pavirio lūpom lyg norėdama skustis, o gal tik prašydama teisės kažką pasakyti, būti išgirsta.

Dar neteko skaityti ir taip įtikinančiai išklotų mažos našlaitės jausmų: kai nežina, ar globėjai tave myli, kai girdi juos paslapčia tariantis gal tavim atsisakyti, nežina, kaip būti naudinga, kaip ilgai tavim rūpinsis ir kam tave žada perleisti, nes turbūt įkyrėjai. „Vištytė išvalyti sumaniau pati, tikėjaisi, pagirs. Kur tau, dar išbūr: per arti šiukšlyną darau“ (p. 23). Tokie įvairūs našlaitės vaikystės prisiminimai vis įterpiami knygoje, sušvelnindami pasakojimą apie apkašų kasimą Suvalkijoje, dar-

Giedrė Žumbakienė. Amžina naktis, 3 Graviūra, 22" x 30". Giedrės Žumbakienės naujausių grafikos darbų paroda vyksta Lietuvos dailės muziejuje. Lemont, Illinois, iki gruodžio 6 dienos.

bą vokiečių ūkyje, rusų apsupimą Prūsijoje ir tremtį prie Uralo kalnų.

Ji visuomet našlaitė, ir jai suaugus jos pavyzdingas elgesys nelaimėse atrodo gerokai anksty-

vo jos gyvenimo įtaigautas. Ji užjaucia kiekvieną žmogų, ji paruošta ir išmokusi būti nuolanki, jausminga, bet kartu nepasitikinti niekuo, nors pati ji padeda visiems. Kažkoks „šventas hero-

izmas“ padvelkia iš suaugusios našlaitės, kai ji nesigina tardoma Kaune, kad nepakenktų draugei Kristinai, kuri Janinai varge buvo padėjusi. Kurį laiką prie Uralo kalnų ji prisiima net brigadininkės nemalonus pareigas, kad tik jos grupei administracija nenusuktų darbdarinių. Bet kartą jai benešant brigadai duoną, „kažkas trinkelėjo man per padėklą. Kažkas nutvėręs laikė už alkūnių... Nespėjau net apsidairyti, o duonos nebeliko nė gabaliuko. [...] Ką pasakys merginos?“ (p. 222).

Bėgančiųjų iš Prūsijos apsupimas ir įvairūs rusų elgesys ten, nuo brutalumo iki gėrųsiškumo, yra nepaprastai įdomus, nes retai kur aprašyta, ne dažnai užtikinama. Papuolusi į praeinančio fronto kautynes, ji buvo granatos sutrenkta. „Neprišimenu, kas buvo toliau, bet kai prablaivėjo protas, pamaciau, kad esu pušyne. [...] Šiek tiek nuo akių nuėjo tirsta migla, tik skaudėjo vieną ausį ir galvoje užė keistas, nesibaigiantis n-n-n-n“ (p. 88). Ji atskiriama nuo vokiečių ir įjungiamą į lenkių, rusių ir ukrainiečių būrius darbam apsielstose ūkiuose ir dvaruose užfrote. Karo gale – pažymėjimą gauna tik iki Lietuvos sienos. Kybartuose, gero žmogaus perspėta, neprisistato paskirstymo punkte ir turbūt taip išvengia automatiško išvežimo į Rusiją, grįžta į Kauną.

Tai likimo laikinai ją apsaugantis žingsnis į šoną. Bet Kaune atmosfera po karo yra ypatinga. Pogrindžio veikla plato, slapti laikraščiai tarp moksleivių ir studentų, įtariamų turbūt yra kiekvienas, teisiama ir baudžiama rusų prokurorų už menkinimą. Suimta, ji prisipažino tik skaičiusi jos pašto dėžutę įmesta

vieną laikraštėlį ir nunešusi vienam studentui užrašus, nežinodama apie juose paslėptą laikraštėlį. Ir už tai: nuteisiama septyneriems, vėliau penkeriems metams.

Vargana kelionė šaltame vagono ir gyvenimas lageriuose prie Uralo kalnų tai jau kitas, pastaroju laiku gausiai aprašytas tremtinių iš Lietuvos likimo etapas (*Amžino išalo žemė, Ešelonų broliai, etc.*). Janinai padeda išeiti našlaitės gyvenimo mokykla įvairiuose sunkiuose darbuose. Laisvė čia atimta, tik du laiskai per metus leidžiama rašyti, tenka saugotis net uniformotų moterų prižiūrėtojų, pramintų tai „Budeliu“, „Lavonu“, tai „Priesaika“, „Stira“. Stebėtina, kad vokiečiai kaliniai čia tampa prižiūrėtojai. Viskas išvagiama vagilkų kriminališkų. Jei sveikata leidžia, iškenti pažeminimus, šaltį, bet negali priprasti ir laisvės ilgesio nuraminti: „Tik saulė ir medžiai čia tie patys, kaip tėviškėje, bet slimesys liūdnas ir pavėsiai šalti...“ [Kad ir ką kalbėtumėte dirbdamos, vis apie tą patį – valgi] (p. 223). Už įtariamą žingsnį į šalį kelios moterys be ceremonijų sušaudomos.

Po susirgimo pleuritą ateina ir ta savotiška laisvė, be teisės grįžti namo. Pro atvertus vartus iš lagerio išeina verkdam. Nuvežta į kolchozą, sapnuoja saulėtą tėviškės ganyklą ir ieško savo karvutės, nešdama pieno kibirą... Atsiranda dideliame batų sandėlyje... „Apsiaviu vienus, geri. Kitus pasiėmiau ir ranką. Namų kelionė ilga, prireiks – mažiau...“ (p. 269). Impresionistinis braižas šioje Janinos Giedraitienės meninėje publicistikoje jautrus ir patrauklus.

Julius Keleras

Julius Keleras

Man patiko ta nuotrauka:

stiklas pieno, išsklaidytos vyšnios, liemenėlė.

Taip gamta susijungia su daiktu,

laikančiu kūną; taip neprityrus šokėja kenčia prakaito lašą,

dar nežinanti savo kritimo ribų,

taip sklinda drugelis, ar tikriau, tik jo dažas,

įgarmėjęs prakirpten.

Taip, beje, skliauto ribos,

susiliejusios plūsta į pragarmę

link nepasiekiamų kopų ir sušalęs keleivis

lieka žiemos akmenų keliams nenumaldomiems

šviesmečiams. Todel ir šau tau,

man patinka tavo blakstienos,

ilgincių judesio.

Isteigta Lietuvos Reformacijos kultūros ir istorijos draugija

Vilniuje neseniai įsteigė Lietuvos Reformacijos istorijos ir kultūros draugija. Pagal jos įstatus ir programą, Draugija yra nepolitinė ir nekonfesinė. Jos tikslas pasiekti ir jungti mokslo, meno, kultūros ir švietimo specialistus bei atskirus asmenis, besidominčius Reformacijos istorija, ir puoselėti Reformacijos bei protestantizmo istoriją ir reikšmę lietuvių bei lietuviškai rašėjai. Draugija registruota šių metų liepos 24 dieną Teisingumo ministerijoje.

Draugijos pirmininku buvo išrinktas Sigitas Kregždė, pavaduotojais Donatas Balčiauskas ir Vytautas Gocentas. Steigiamajame susirinkime Mokslo akademijos rūmose Vilniaus universiteto istorijos fakulteto dekanas Alfredas Bumblauskas pabrėžė, kad geresnis Reformacijos pažinimas gali padėti geriau suprasti protestantiškus Skandinavijos kraštus.

Draugijos veikloje numatyta remti Mažosios Lietuvos ir visų Lietuvos protestantų bei kitų mažųjų tradicijas ir istoriją, skatinti istorinį disputą ir istorinės tiesos ieškojimą, remti

tos srities mokslinius darbus ir tyrinėjimus bei jų rezultatų publikavimą. Reformacijos istorikę Ingridę Lukšaitę, Draugijos narę, šiuo metu ruošia studiją apie Reformaciją naujai knygai vokiečių kalba.

Biržuose, istorinėje Radvilų pilyje įrengtame „Sėlos“ muziejuje, Arūnas Baublys kaupia su Reformacija ir protestantizmu susijusius archyvinus eksponatus. Klaipėdoje H. Arnasius vadovauja naujai įsteigiamam Vakarų Lietuvos ir Prūsijos istorijos tyrimų centrui. Abu yra Draugijos nariai. Buvo nutarta, kad Draugija jų veiklą parems. Ateityje planuojama steigti Reformacijos muziejų Vilniuje.

Draugijos pagrindinis principas, išreikštas jos įstatuose, yra puoselėti toleranciją ir pagarba konfesijoms. Pagal profesorių Kregždę, Draugijos pirmininką, bus siekiama dialogo ir bendradarbiavimo su visų konfesijų atstovais, ypač su Romos Katalikų Bažnyčia Vatikano II nutarimų dvasia. Draugijos įsteigimas sutampa su 475 metų Reformacijos jubiliejumi.

metų patyrimo šioje srityje. Jų negalima išvaidinti ar atleisti, nes lietuvių specialistų karta dar nepasiruošusi perimti tą darbą.

Pulkininkas Jonas Kronkaitis turi daug metų patyrimo JAV kariuomenėje. Šiuo metu su kitais Baltic Institute nariais stengiasi patarti Lietuvai krašto apsaugos klausimais, nors karais negaunama atsakymų ir kvietimus dalyvauti įvairiose apsilankymo programose. Tačiau danų ir vokiečių konsultantų gal ryškiau klausomasi. Jo įsitikinimu, Lietuvai reikia savos kariuomenės, nes be militarinės jėgos kraštas negali tikėtis išlikti suverenus. JAV krašto apsaugos padalinys – National Guard rengiasi padėti Baltijos kraštams per susiporavimo programą. Bus stengiamasi surasti stipendijų kandidatams į West Point ir Annapolis akademijas. Didžiausias

siekis – kad kariuomenei priklausančys niekad neveiktų prieš savo krašto piliečius. Buvusioje kariuomenėje net 7% kareivių pabėgo nuo savo pareigų, viršininkai naudojo grasinimą, norėdami palaikyti drausmę – tokios statistikos ir akcijos nepriimtinos.

Dvasinė, bažnytinė ir bendra šalpa

BALF'as buvo įsteigtas 1944 metais. Marija Rudienė apibūdino šią privačią labdarybę užimančią organizaciją, kuri remia švietimą (pvz., Vasario 16-osios gimnazija Vokietijoje) bei žmogaus teises. BALF'as visad laikosi teisiškų įstatymų, pagal savo konstituciją. Vienintelis dar gyvas BALF'o steigėjas yra Washington'e gyvenantis Juozas Laučka (jis buvo steigiamosios seimo sekretorius). Pastaruoju (Nukelta į 4 psl.)

Lietuvos ambasados JAV ir JAV Lietuvių Bendruomenės konferencija dėl humanitarinės pagalbos Lietuvai

RAMUNĖ KUBILIŪTĖ

(Tėsinys iš praėjusio šeštadienio)

Medicininė pagalba

Lietuvos Vaikų vilties komitetas yra JAV LB Socialinių reikalų tarybos padalinys. Komiteto pirmininkė dr. Regina Kulienė apibūdino komiteto darbus. Projektui inspiraciją davė jau su pasisekimu vykstantis lenkų visuomenės projektas su Shriners. Du atrankos komitetai Lietuvoje atranka skolioze sergančius vaikus, kurių padėtis atitinka Shriners ligoninių pareikalavimus, tada Shriners atsiunčia dokumentaciją. Šiuo metu Lietuvos Vaikų vilties globėjai vaikai priimti dviejose Shriners ligoninėse, su kuriomis komitetas yra susitaręs (Čikagoje ir Los Angeles), o ateityje gal bus ir Philadelphiaje (iš viso JAV yra 27 tokios ligoninės). Jau 20 vaikų buvo operuojami ir laukia nugaros ištiesinimo operacijų, dar šeši priimti į šią programą, vienas pagrindinių ortopedų vyksta į Lietuvą vesti seminarus. Lietuvos Vaikų viltis kartu su vienu iš jų tėvų juos apgyvendina prieš ir po operacijos.

Lithuanian Mercy Lift „gimė“ 1990 metais iš Lemont, Illinois, įsteigto Lithuanian Hotline iniciatorių eilių; jų tarpe buvo ir Jurgis Lendraitis, kuris išbėgo konferencijoje. Grupė yra išsiuntusi jau 25 talpintuvus ir keturias siuntas lėktuvu į Lietuvą. Iš pagrindų renkami ir persiunčiami vaistai, medikamentai ir medicininė aparatura. Lithuanian Mercy Lift taip pat dirba su įvairių sričių specialistais – odontologais (ADAL grupė), farmacininkais (LAPAS), neonatologijos specialistais iš University of Illinois. Grupė remia įvairių ligoninių susiporavimus – „seserystės“, mirtingumo sumažinimo ir motinos sveikatos išlaikymo

projektus.

Deborah Foundation, pagal Jeanne Dorr, stengiasi parūpinti kardiologijos operacijas, aparatūrą, konsultacijas Lietuvos vaikams, sergantiems kritiškais širdies ligomis. Pinigai nusikrauti visą operaciją (sunkvežimėlyje) į Lietuvą buvo sutelkti Stukų ir kitų geradarių. Lietuvoje padaryta pora operacijų, kiti vaikai bus atvežti į JAV. Deborah ligoninės profesionalai buvo sukrėsti esamos padėties per savo keliones į Lietuvą, ir jie žada toliau tęsti tą projektą.

LAPAS – lietuvių farmacininkų grupė turi jau 40 narių. Farmacininkė dr. Angelė Dirkenė konferencijoje paminėjo grupės vėliausius projektus – stengiamasi padėti įsteigti Vaistų informacijos centrą Lietuvoje (Drug Information Center), išrūškinti kompiuterio svarbą, stengiamasi priimti ir suformuoti programą iš Lietuvos atsilankantiems čia farmacininkams, konsultuojams su lietuvių visuomene, pavyzdžiui, su Lithuanian Mercy Lift. Dr.

Dirkenė paminėjo vaistų tiekimo nepastovumą Lietuvoje, reikala gaminti vaistus pačioje Lietuvoje ir išvystyti vaistų pirkimą iš Europos kraštų.

Dr. Leonidas Ragoš kalbėjo apie odontologų (ADAL) grupės rūpestius, surištus su pagalba Lietuvai. Jis pažymėjo, kad Lietuvoje nėra skiriama pakankamai dėmesio dantų sveikatai ir kad yra šeši odontologijos specialistai, kurie galėtų pasidalinti su Lietuvos odontologais savo patirtimi bei praktika (ne vien profesoriais, bet ir savo srityse praktikuojančiais). Kol kas ADAL planai išvystyti pavyzdinė stomatologijos klinika su vėliausia technika Lietuvoje nebuvo mieliai sutikti odontologijos profesijos asmenų Lietuvoje. Gal tai komunikacijos problemos, gal reikės susitarti su naujai besiformuojančio Sveikatos fakulteto dėstytojais Lietuvoje. Tačiau Amerikoje susidomėjimą padėti yra pavykę sukelti – straipsniai apie ADAL ir jų pastangas pasirodė profesionalinėje spaudoje ir vietiniuose laik-

raščiuose, amerikiečiai odontologai yra įsijungę į veiklą.

Dr. Juozas Laukaitis kalbėjo apie U.S. Baltic Foundation pastangas pagerinti Lietuvos gyventojų sveikatą būkle per projektus įvairiuose frontuose. Tai būtų visuomenės švietimas apie AIDS, rūkymo žalą, aukšto kraujo spaudimo pavojus, neščių moterų sveikatą; sveikatos statistikos rinkimo metodikos pagerinimas (su JAV valdžios Centers for Disease Control pagalba); knygų ir medicininių žurnalų parūpinimas (šiuo metu Lietuvoje tik 18% medicininių literatūros gaunama iš Vakarų); Lietuvos gydytojų švietimas (konferencijomis, trumpomis kelionėmis ir JAV specialieji pasitobulinimo kursams).

Biochemijos inžinierius Alfredas Jakniūnas per savo profesinę organizaciją – American College of Clinical Engineers (kurios jis yra viceprezidentas) žada kvieisti dalyvių iš Rytų Europos į 1993 metų pavasarį ruošiamą konferenciją (du iš Lietuvos). Kelionės

metu į Baltijos šalis jis turėjo progos apžiūrėti medicininę aparatūrą ligoninėse ir klinikose. Jo apskaitavimais, 60% medicininių aparatūros Lietuvoje yra prasto lygmens (o tarptautinė World Health Organization duomenys rodo, kad net 60-70%). Dalių trūksta arba jų negaunama Rusijoje gamintai aparatūrai. Gydytojai dažnai nepasitiki aparatūros vykdomo matavimo rezultatais. Jakniūno siūlymas būtų koordinuoti brangesnės aparatūros pirkimą Lietuvoje.

Atominės jėgainės, krašto apsauga

Jau anksčiau buvo minėti transportacijos klausimai. Konferencijoje buvo numatyta laiko (bet jo neskirta) ekologijos klausimų gvilidenimui. Konferencijoje taip pat buvo skirta laiko atominės jėgainės reikalams aptarti; gal jie ne visai įtinka ir humanitarinės pagalbos sritį, bet vis vien turi įtakos Lietuvos gyventojų gyvenimo būkle („quality of life“). Sesijos vedėjas dr. Rimas Vaičiūnas paminėjo Lietuvos sanitacijos problemas – Kaune nėra sanitacijos sistemos („sewage treatment plant“). Daug kas gal tikėjosi, kad atominės energijos specialistas dr. Kazys Almenas galės apibūdinti Ignalinos pavojus, žalingą poveikį Lietuvos žmonių sveikatai. Tačiau jis pasirinko kalbėti kita linkme: apie Ignalinos jėgainės statybą, jos darbininkų ešeloną. Jis paminėjo JAV delegacijos iš švedų pagalbą, siekiant apžvelgti padėtį Ignalinoje. Sakė, kad radioaktyvumo matavimas labai moksliškai nurodo pavojaus galimybes, bet vengė nepagrįstų ar nemokslinių, baiminančių pareigūnų Ignalinos jėgainės su Černobiliu. Dr. Almeno nuomone, Ignalinoje dirbantys techniniai personalas (nors ir ne lietuvių kilmės) turi daugiau kaip 10

Iš konferencijos dėl pagalbos Lietuvai: kairėje – apie Ignalinos atominę jėgainę kalba dr. Kazys Almenas, šalia – dr. Stasys Bačkaitis; dešinėje – sesuo Ignė Marijosiūtė.

Lietuvių katalikų sielovados tarybos generalinė sekretorė, ir Regina Kučienė, JAV LB švietimo tarybos pirmininkė, Ramunės Kubiliūtės nuotraukos

Paskutinis išeivijos muzikos kūrinys

MINDAUGAS BIELSKUS

Spėju, kad lapkričio 14 dieną įvykusiame koncerte pirmą kartą atlikta Petro Aglinskio „Koncerto siuita iš operos Steel Grin“ greičiausiai bus paskutinis naujas lietuvių išeivių muzikos kūrinys. Šis kūrinys net neišvydo pasaulio šviesos kokiame lietuviškoje parapijoje ar misijoje, bet toli nuo lietuvių, gražioje Olson koplyčioje Trinity Divinity School, Bannockburn, Illinois. Po šio kūrinio aš tikėjosi, kad nebereikės rašyti recenzijų, nes toliau bus stovykliško tipo koncertai, nuo kurių lengva sąžinė galės atsikabinti. Arba mūsų kolonija bus tik viena iš daugelio vietų gastroliuojančiam tėvynės (Lietuvos) artistui, kurioje mūsų pastabos nelabai įdomios.

Bet grįžkime prie koncerto. Koncertą atliko Westminster kamerinis orkestras, diriguojant James MacDonaldu. Be premjeros, grojo Franz Schubert bei Maurice Ravel kūrinius. Stephen Hartman atliko solo partiją arfa Marcel Grandjany ir Claude Debussy kūriniuose. Orkestras jau dešimtus metus gyvuoja, šiais metais iš viso turės keturis koncertus. Iš šio ir ateinančių koncertų programos sudėties matyti, kad būna įtraukta nauji muzikos kūriniai beveik kiekviename koncerte.

Su orkestru publika susipažino per Schubert'o trečiąją simfoniją, D major. Ši klasikinio tipo simfonija buvo pagauta atsargiai, žiūrint, kad visi įstojimai būtų tikslūs, kiekviena orkestro dalis gerai girdima. Dirigentas parinko ne tokius greitus tempus, kaip mes esame pripratę, klausantis Čikagos ar kitų didmiesčių orkestrų, bet vis tiek jie buvo pakankamai greitai, kad nepranyktų muzikinė mintis. Jei ką kritiško pridėti, tai šiame atlikime pasigستا tos šokių nuotaitos, kuri persunkia daug Schubert'o kūrinių, o ypač šios simfonijos trečiąją dalį.

Po šio kūrinio ėjo Petro Aglinskio „Koncertinė siuita iš operos Steel Grin“. Šiame koncerte buvo daug dėsios atkreipta į publiką, kad ji ne vien atsilošus svajotų ar pasibaisėtų, bet ir truputį suprastų, kas vyksta muzikiniame kūrinyje. Kitaip sakant, sektų muzikinę frazę, pagautą formą, įvertintų, ar kompozitorius įtikinantis kūrinyje. Kitaip sakant, sektų muzikinę frazę, pagautą formą, įvertintų, ar kompozitorius įtikinantis kūrinyje. Kitaip sakant, sektų muzikinę frazę, pagautą formą, įvertintų, ar kompozitorius įtikinantis kūrinyje.

Operos, iš kurios ši siuita paimta, tema liečia šiuolaikinius įvykius. Iš veikėjų vardų — Mata, Rurick, Igor lengva spėti, kad vaizduoja buvusios Sovietų Sąjungos gyventojus. Pagrindinė veikėja, Mata, išteka už amerikiečio, atvyksta Amerikon, grįžta su vyru į gimtinę, kur vyras stengiasi įpiršti žmonėms primityvų pradinį kapitalizmą. Opera išsako, kokie jausmai bei mintys kyla, susikryžius Rytams ir Vakarams. Vakarai vaizduojami per Amerikos kapitalistą, Matos vyrą, jo vakarietiško pasaulio, su jo visokiomis ydomis, pavyzdžiui, jis kalbina kekšę valgyti sūrinių pyragą. Taip jis gauda tam tikrą pasitenkinimą. Rytiečiai vaizduojami per patį Matą, per partijos funkcionierių, kuris perša naują tikėjimą, per Oskarą, kuris išgyvena buvusią okupaciją ir nežinomą ateitį.

Patį muziką yra gan prieinama klausytojui. Pavyzdžiui, paimta muzikinė mintis iš Oskar arijos „Kiaule“ ir duota solo violončelei. Pačioje arijoje išreiškiama

Petras Aglinskis

širdgėla dėl praeities ir susirūpinimas ateitimi. Girdint melodinę violončelės solo, klausytojas gali susigaudyti, kuri dalis yra atliekama, kas yra pavaizduojama. Yra ir kitų aiškių dalių. Ameriką vaizduojama, kompozitoriaus žodžiais tariant, „film noir“ stilyje instrumentais. Kūrinio įtampa išgaunama per šių palyginti aiškių motyvų atvaizdavimą. Kaip programatinis kūrinys, jis tikrai efektyvus.

Petro Aglinskio muzikinį stilių man bus lengviausia apibūdinti, jei rašysiu, ko jame nėra. Dvylikatonės muzikos, Schoenberg, Webern ar Pierre Boulez, elektroninės muzikos, Karl Heinz Stockhausen, M. Babbitt, minimalizmo, P. Glass; liaudies muzikos, ar tai Gruodžio, ar net Dariaus Lapinsko. Žinant, kad Aglinskis yra baigęs Čikagos DePaul ir Northwestern universitetus, kuriuose pabrėžiamas stiprus teoretinis muzikinis išsilavinimas, manau, kad nesuklysiu, jei pasakysiu, kad jo muzikoje atsispiria dabartinė amerikiečių muzika. Bet tai ne „Rock“, „Broadway“ ar „Blues“, o daugiau akademiška muzika, su ku-

ria klausytojas susitinka koncertų salėje.

Ši kūrinį dirigentas atsargiai vedė, leido pačiam klausytojui įvertinti. Kaip ir per Schubert'o simfoniją, dėsios buvo kreipiamas orkestro darumui išlaikyti. Prieš prasidedant koncertui, perskaičius Petro Aglinskio aprašymą, laukiau dramatiškesnio kūrinio. Gal orkestro dydis šį ta pakeistų. Reikia prisiminti, kad siuita buvo atlikta kamerinio orkestro, o ne didelio simfoninio. Pasibaigus pagalvojau ir beveik galėjau įsivaizduoti Georg Solti diriguojant šį kūrinį. Būtų smagu. Reikia atkreipti dėmesį į gerai atliktą anksčiau minėtą violončelės solo „Kiaulės ariją“.

Likusi programa susidarė iš prancūziškos muzikos. Pirmą buvo pagroti du solo kūrinių arfa. Pirmas buvo „Arija klasikinio stiliaus arfai ir orkestrui“, parašyta Marcel Grandjany, gyvenusio tarp 1891-1975. Toliau sekė Claude Debussy „Danse Sacree“ ir „Danse Profane“. Abu solistas atliko techniška gerai, o orkestro grojime nebuvo girdėti to atsargumo, kurio buvo pirmuose kūriniuose.

Paskutinis vakaro kūrinys — Maurice Ravel'io „Ma mere l'oye“ irgi pasižymėjo laisvumu. Iš visos programos šis impresi-nistinis kūrinys buvo orkestro geriausiai atliktas.

Petras Aglinskis yra baigęs mokslus 1980-ųjų dešimtmetyje. Iš visos to amžiaus išeivijos jis greičiausiai vienintelis kompozitorius. Jei pasižiūrėti į šios kartos išeivius, tai pastebėsi, kad ir kitose meno srityse yra palyginti didelė tyla. Ši karta liks nepažinti, neaprašyta. Teks jai pasitenkinti populiaria amerikiečių kultūra, nieko savito nesukuriant, paprastu madingu kasdienišku gyvenant. Siutos premjeros išlaidos buvo padengtos National Endowment for the Arts bei trijų kitų amerikiečių fondų. Lietuvių fondų vardų nebuvo. Kodėl nepastatyti pačios operos, paremti šį rimtą muziką? Mūsų ir mūsų tėvų surinkti pinigai nieko mums gero neatneša, gulėdami banke. Prie jų pridėjus dar nemažai darbo, mes būtume daug turtingesni. Šiaip, liks kokiame Petrii Cvirkai atvažiuoti ir jam žinti mus, perkant namuką, gegutei giedant.

Konferencija dėl pagalbos Lietuvai

(Atkelta iš 3 psl.)

lauku BALF'o skyriai Washing-ton'e ir Baltimorėje išsiuntė net aštuonis talpintuvus į Lietuvą.

Lietuvos vyčiai veikia nuo 1918 metų. V. Boris apibūdino Vyčių projektus — buvo išsiųsti septyni talpintuvai į Lietuvą (aštuntasis jau pakuojamas). Šiuo metu darbuojamasi padėti Lietuvoje pastatyti katalikų ligoninę, kuri tuo pačiu metu būtų pavyzdinė Amerikos pobūdžio ligoninė technologijos ir administravimo požiūriu. Iš Amerikos atvykstantieji specialistai dirbtų kartu su Lietuvos darbuotojais. Galvojama, kad Mercy International padėtų administruoti ligoninę. Jau gauta Lietuvos vyskupijos leidimai, ieškoma pramonininkų finansinės paramos (iš viso ligoninės pastatymas gali kainuoti 20 milijonų dolerių).

CARITAS įsisteigė Lietuvoje 1989 metais, o Čikagos Caritas sambūris — 1990 metais. Sambūrio valdybos narė Julija Saulienė apibūdino veiklą, kuri vadovaujasi CARITAS šūkiu „Kilti ir kelti“. Siunčiamas patalynė, batai, rūbai ir kiti reikmenys parapijiniais senelių namams ir kitoms tokioms įstaigoms, ypač kur įvykusios nelaimės (pvz., gaisrai).

Evangelikų liuteronų vyskupas lietuviams išeiviams, Hansas Dumpys, supažindino su parama Lietuvos evangelikams liuteronams. Nors Lietuvos ir išeivijos bažnyčios yra atskiri juridiniai vienetai, per pastaruosius dvejus metus sustatyta struktūra Lietu-

vos 46 parapijų šalpai: visi prašymai suplaukia į Tauragės. Dvylikos narių taryba patvirtina projektų pirmenybę: kodėl reikalingas, mikrobusai, kunigiški rūbai, tikybos vadovėliai, giesmynai ir panašiai. Be to, šalpa vykdoma per SANDORĄ, kuri pagalba teikia visiems, ne vien jų konfesijos nariams.

Lietuvių katalikų religinės šalpos veikia gan gerai visiems pažįstama. Reikalų vedėja Rūta Virkutytė apibūdino šalpos veiklą nuo jos įsisteigimo 1961 metais. LKRS teikia materialinę bei dvasinę paramą. Iš pradžių šalpa buvo kukli — maldaknygės

ir medžiaginė parama. Per Lietuvą informacijos centrą (kuris veikė iki 1991 metų galo) buvo stengiamasi paveikti pasaulio viešąją opinią apie reikalus Lietuvoje. LKRS per pastaruosius dvejus su puse metų yra išsiuntusi 30 talpintuvų. Per „Gyvybę Lietuvai“ desimt kartų buvo pasiūti reikalingi vaistai.

„Knygos Lietuvai“ parūpino anglų kalba kateketinių bei kitokių knygų. Šiuo metu LKRS nebesistengia gabenti po vieną talpintuvą per mėnesį į Lietuvą. Šiandieninės šalpos LKRS sudaro persiorientavimo galimybes kitokiai paramai.

Lietuvos dukterys įsisteigė 1959 metais, Julija Saulienė nušvietė šios grupės veiklą, kuri vadovaujasi principu — parūpinti pagalbą greitai ir be formalumų vienišiemis, seneliams ir ligonininkams. JAV Lietuvos dukterys yra palydėjusios daug vienišų mirusiųjų į jų amžino poilsio vietą. Šiuo metu grupė taip pat rūpinasi vargo mažinimu Lietuvoje. Finansškai buvo paremtos Mercy Lift siuntos, CARITAS, namo benamiams statyba. JAV — remiami iš Lietuvos atvykusieji į vargą patekusieji. Čikagoje remiami ir apgyven-

Konferencijos organizatoriai: JAV LB Socialinių reikalų tarybos pirmininkė Birutė Jasaitienė, Lietuvos ambasadorius JAV Stasys Lozoraitis ir JAV LB Visuomeninių reikalų tarybos pirmininkas Algimantas Gečys.

Ramunės Kubiliūtės nuotrauka

Klaipėda...

(Atkelta iš 2 psl.)

Vytauto Didžiojo gimnazijos pastogėje, nes be viešbučių kitų tinkamesnių nakvynės vietų prieinama kaina gal visai nebuvo. Vasaros metu Klaipėdoje įvykavo Jūros diena, sujungta kartu su Dainų švente. Ekskursijoms iš Didžiosios Lietuvos geležinkelio valdyba duodavo traukinių bilietams 33 1/3 procentų nuolaidą, kuria daugelis pasinaudodavo, važiuojant į Klaipėdą. Tad ne be reikalo ekskursantai galėdavo pilnom krūtinėm traukti: „Prie jūros aukštaičiai, prie jūros žemaičiai, prie jūros visa Lietuva“. Dainų šventė vykdavo miesto sporto aikštėje Bomelsvitėje, „plantožės“ kvepančių pušelių aplinkoje. Atsižvelgdami į vietinių lietuvininkų gilaus pamaldumo jausmus, iš visos Lietuvos suvažiuoję pradėdavo su lietuvininkų mėgiama giesme: „Prarake Didelis“. Iš šimtų krūtininių giedamųjų giesmė išpūdingai jungėsi su pušelių ir Baltijos jūros bangų ošimu. Tik didžlietuviams dainininkams anksčiau negirdėjus krašto tarmiškų žodžių, kartais jie pasidarydavo pasityčiojimo objektu. Dainų šventės įvykdavo po saulėlydžio, vakaro glūdomoje.

Pušynų apie Klaipėdą nebebuvo ankstesnių šimtmečių pradžioje. Jeigu dar keltas medžių buvo užsilikę, tuos pačius rusai nusi-kirto savo okupacijos metais, palikdami aplink vien skrajojantį smėlį. Siekiant šį skrajojantį smėlį sulaukyti, vokiečių karališkoji vyriausybė nutarė 1834 metais apšodinti didesnius smėlio plotus pušimis. Nuo to laiko apšodintoji aplinka buvo vietinių gyventojų vadinama „plantože“ — apšodintoji vieta. Ji tęsėsi nuo karėvinių, Bomelsvitės, Strandvilos, pro Melnragę, Girulius, net iki Kalotės. Pušynė buvo išvedžiota takais kiek pėstiesiems, tiek ir dviratninkams, kiekvienais atskirai. Kaip vienus, taip ir kitus pušynas pritraukdavo kiekvienam metu laikui, suteikdamas pėstiesiems ir dviratninkams didžiulį malonumą. Pušynė buvo ir lėpos liga sergančiųjų ligoninė, kurioje būdavo šia liga sergančių net iš Didžiosios Lietuvos. Paskutiniaus prieš karą metais buvo likę tik vienas ar du šia liga sergančių ligoninių.

Klaipėdos miestas turėjo kelias ligonines: Miesto ligoninę, Lietuvos Raudonojo Kryžiaus, Klaipėdos apskritys ir Žydų ligonines. Dar gal gražiausioje užmiesčio apylinkėje, Bachmanno atkalnėje, buvo daugiaaukštė ligoninė

susilpnėjusio proto ligoniams. Ši psichiatrinė ligoninė apėmė nemažą žemės plotą, apšodintą medeliais, išvedžiotą takais ir aptvertą aukšta, tinklinės vielos tvora. Kartais buvo matyti kai kurie ligoniai, stovintys prie šios tvoros ir mojuojantys keliu pravažiuojantiems ūkininkams.

Be minėtos lietuvių Vytauto Didžiojo gimnazijos, miestas turėjo ir gausybę kitų mokyklų ir mokslo įstaigų. Iš mokinių arba studentų uniformų ir kepuraičių buvo galima atskirti, kurią mokyklą ar institutą jie lanko. Mieste buvo Pedagoginis institutas su pavyzdine mokykla, Prekybos institutas, Mokytojų seminarija, Muzikos konservatorija, vokiečių berniukų Luisės gimnazija, vokiečių mergaičių Augustės Viktorijos licejas, Simano Dacho, Kristijono Donelaičio, Imanuelio Kanto pradžios mokykla, taip pat ir lietuviška Amatų mokykla. Jos visos mokė, švietė, auklėjo priaugančią jaunų žmonių kartą.

Gal gražiausia tuolaikine miesto gatve laikytina Aleksandro gatvė — vėliau pavadinta Prezidento Smetonos aleja. Ji buvo plati, apšodinta per vidurį dviem eilėmis liepų, o vis vien pasivaikščiojimui ji nebuvo mėgiama, kadangi joje nebuvo nei kavinių, nei kinoteatru, kuriais ji lankytųsi būtu pasinaudoti. Be pašto įstaigos ir kiek toliau miesto pagrindinių kapinių arba dar toliau elektrinės bei gyvulių skerdyklos, nieko ypatingesnio šioje alejoje nebuvo. Ypač vakarais didžiausias judėjimas šilagtviais buvo Liepojos gatvėje, nuo pat Biržos tilto iki maždaug Liepojos aikštės. Šioje gatvėje buvo „Mocca Stuben“ kavinė su muzikine programa, „Pienocentro“ užkandinė-valgykla, kurioje mėgdavo valgyti ne vien lietuviai, bet ir vokiečiai. Ypač valdininkų žmonės, neturėdamos dienomis ką veikti, traukdavo grupėmis iš vienos kavines ar valgyklos į kitą; namų ruošą atlikdavo tarnaitės. Gatvė visada būdavo pilna žmonių, vyrai nespėdavo kilnoti skrybėlių pažįstamus pasveikinti. Šioje gatvėje buvo dar miesto biblioteka, „Capitol“ kinas, „Metropolio“ kavinė ir kai kurios parduotuvės. Didesnės puotos vykdavo Viktorijos viešbutyje ir Šaulių namuose. Be jų, daugeliui patikdavo užsukti į „Sommer“ kavinę Palangos gatvėje, kurioje būdavo net įvairių pramoginių programų.

Be kapinių Smeltėje ir Bomelsvitėje, miesto pagrindinės kapinės pasižymėjo ypatinga dinamika. Lietuvos Vaikų vilties komiteto globojami vaikai bei jų tėvai. Lietuvių katalikų sielovados tarybos generalinė sekretorė sesuo Ignė Marijošūtė apibūdė šios tarybos rolę kaip filtrą. Dėmesys kreipiamas Lietuvos Bažnyčiai, gaunant paramą iš kitataučių. Amerikos Vyskupo konferencija suteikė 1.5 milijono dolerių. Tačiau sesuo Ignė priminė, kad mums visiems reikia rimtai apsvaistyti — kai kitataučiai bus atlikę savo užsibrėžtą tikslą — kas toliau? Reikia tam planuoti.

JAV LB Socialinių reikalų taryba įsisteigė prieš 10 metų. Jos padalinys yra Lietuvos Vaikų vilties komitetas. Taryba turi nuosavą pastatą, kuriame bazuojasi daug pašalpos projektų Čikagos ir apylinkių pensininkams bei sergantiems. Paduotas prašymas gauti fondacijos dotaciją naujai atvykusių iš Lietuvos paramos projektui. Šiuo metu Socialinių reikalų taryboje vyksta užangažavimo projektas, kuriuo norima paraginti JAV LB apylinkes (jų arti 80) adoptuoti po vieną Lietuvos mokyklą ar prieglaudą.

(Pabaiga ateinantį šeštadienį)

priežiūra. Didelių medžių pavėsy buvo matyti gražūs senų laikų antkapiai, aptverti geležinėmis tvorelėmis. Visur buvo jaučiama nepaprasta ramybė. Šiose kapinėse 1938 metais buvo palaidotas nuo miesto policininko kulkos tragiškai žuvęs lietuvis jaunuolis, kuris buvo tik stebėtoju lietuvių-vokiečių politinio susirėmimo metu Klaipėdos uoste. Jo laidotuvis, dalyvaujant įvairioms lietuviškos organizacijoms, virto grynai politinėm. Laidotuvių metu neveikė jokia lietuviška įstaiga, užsidarė visos lietuviškos parduotuvės. Net Ieva Simonaitytė užsiminė šias laidotuvis viename iš jos kūrinių. Prie pagrindinių miesto kapinių 1938 metais buvo pastatyta kapinių koplyčia, kurioje vykdavo laidojimo apeigos. Ji dabartiniu laiku esanti pritaikyta rusų ortodoksų bažnytinėms apeigoms, o iš miesto kapinių esąs padarytas skulptūrų parkas.

Kaip visame Klaipėdos krašte, taip ir pačiame mieste lietuvių gyventojų tautinį susipratimą visą laiką kėlė didieji mažiųjų veikėjai: dr. Vilius Gaigalaitis, Kristupas Lekšas, Erdmonas Simonaitis, Martynas Januskas, Edvardas Simaitis, Mykolas Šlažas, Endrius Bajoras, Adomas Brakas ir kiti. Kovų kelias autorius, Antanas Vanagaitis, išsiskyrė iš kitų dar tuo, kad jis virš savo didelių namų Žaliojoje gatvėje lietuvių tautinių švenčių metu išskaldavo tik Klaipėdos krašto žalia-balta-raudoną trišpalvę vėliavą, kuri, rašo Bernardas Aleknavičius Lietuvos Evangelikų Bažnyčios 1990 metų kalendoriuje, esanti žinoma jau nuo Mindaugo laikų.

Klaipėdos krašto lietuvininkai prieškariniais laikais visai nebesvajavo apie vakaruose esančias žemes kaip jų nuosavybę, jiems rūpėjo kaip išlaikyti stipriais tautiniu atžvilgiu, kad nenustatytų ir nepamirštų lietuvių kalbos jų vaikai. Draugės susitikusios puldavo viena kitai į glėbį verkdamos, atsiprašindamos, jeigu viena iš jų kaip nors tautiniu atžvilgiu būdavo nusizengusi. Po karo stovio panaikinimo, mieste pagyvėjus vokiečių veiklai, daugelis lietuvių atsidūrė konflikte su savo sąžine. Ūkininkės, atvažiavusios į turgų, ieškojo pažįstamų tarpe patarimo ką daryti, kokia kalba leisti vaikus konfirmuoti bažnyčioje arba į kokios tautybės gimnaziją juos siųsti. Ypačiai valdininkai ir tarnautojai atsidūrė tarp dviejų dvasinių pasaulių, nežinodami, ar vaikus toliau siųsti į Vytauto Didžiojo, ar į Luisės gimnaziją. Bet, kaip dabar žinome, viskas greitai išsprendė, Klaipėdai atitekus vėl Vokietijai.

Daugeliui šiandien gal nebežinoma, kiek tais laikais didžlietuvių savo neapdairumui ir netolerantingai laikysena pasidarė žalos vietiniams lietuvininkams ir net draugiškai nusiteikusioms vokiečių atžilvių. Klaipėdiečiai, išsiskirdami iš didžlietuvių savo tikyba, kultūra ir kai kur net tarpe bei skirtinga pažiūra į gyvenimą, dažnai didžlietuviams skusdavosi: „Jie ne mūsų nori, jie nori tik mūsų žemių“. Panašūs skundai buvo girdėti net po karo pabėgėlių stovyklose Vokietijoje, ypač „screening“u metu. Daugelis mažiųjų lietuvių, kovoję už lietuvių teises ir interesus, negalėjo Vokietijoje patekti į lietuviškas stovyklas arba buvo iš jų pašalinami kaip vokiečiai, vien dėl to, kad skundėsi visai nemėgino suprasti kita tarpe kalbančių ir kitaip galvojančių savo tautos brolių. Tuo užsibaigė lietuvininkų dalia, teikusi tiek daug šviesos visai lietuvių tautai.

Neliko Memel miesto pavadinimo, nėra jau ir anų laikų Klaipėdos. Liko tik žiupsnelis prisiminimų ir gal kiek subjektyvios istorijos — istorijos knygose.

(Kai kurios datos paimtos iš: H.A. Kurschat *Das Buch vom Memelland* ir iš Lietuvos Evangelikų Kalendoriaus.)